

суспільне життя та формуванні духовних цінностей і навичок культури здоров'я.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Chomcyńska-Miliszkievicz, M. (2012) Edukacja seksualna w społeczeństwie współczesnym. Konteksty pedagogiczne i psychospołeczne, Lublin.
2. Kontula, O. Reproductive health behavior of young Europeans [Teacher of a Subject Conception "Persons Sexual Life"]. In the role of education and information.
3. Risor, H. Sex education in school in Denmark. Does Foreigning en for Famili eplanlaegning (the Danish PPA) have a roletoplay? [http : // www.ncbi.nlm.nih.gov](http://www.ncbi.nlm.nih.gov).

Васьківська Галина,
*доктор педагогічних наук, завідувач відділу дидактики
Інституту педагогіки НАПН України, Україна*

ПСИХОДИДАКТИЧНІ АСПЕКТИ ЦІННІСНОЇ СКЛАДОВОЇ ЗМІСТУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

Сучасний зміст освіти має складати науково обґрунтована система загальнокультурних і національних цінностей, а також відповідна сукупність соціально значущих якостей особистості, що характеризують її ставлення до суспільства і держави, інших людей, самої себе, праці, природи, мистецтва. Оскільки система цінностей і якостей особистості старшокласника розвивається і виявляється через його власні ставлення, то відповідні ціннісні орієнтації мають формуватись у процесі засвоєння знань про людину, суб'єктивно відображаючи цінності. Розглядаючи цінності як індивідуальні і суспільні явища, як взаємозумовлені процеси, як поведінкові детермінанти доцільно включати до змісту відповідних предметів комплекси завдань, розв'язання яких передбачає осмислення, переоцінку засвоєних цінностей, що узалежені від індивідуального розвитку свідомості, від особливостей перебігу процесів психоемоційної сфери особистості, від соціоекономічного розвитку тощо. За такої умови проявлятимуться цілеспрямованість чи байдужість, активність чи пасивність, творчість чи споживацтво особистості, що є дуже важливим для скеровування перебігу освітнього процесу, продукування творчо-наукового середовища освітнього закладу. Освітній процес пріоритетно формуватиме

ціннісну сферу особистості учнів, де під час засвоєння знань відбуватиметься профорієнтаційна і соціалізаційна підготовка до входження підлітків у доросле життя.

Найважливіше із завдань, що стоять перед сучасною шкільною освітою, полягає у побудові освітньої моделі, орієнтованої на конструювання прогресивного майбутнього. Філософською основою такої моделі освіти, на думку А. Хуторського, є ідея соціалізації людини за допомогою навчальної діяльності, що забезпечує створення нею освітніх продуктів. Вивчаючи об'єкт реального світу, учень знаходить і створює знання про нього. Тобто, відкриває ідеальні теоретичні конструкти – факти, поняття, закономірності. Усвідомлюючи створені знання й застосовуючи засвоєні способи пізнання, учень фіксує знання як особистий освітній продукт, що може бути використаний для подальшого пізнання світу [3, с. 244].

Британський дослідник М. Блумер результатами навчальної діяльності вбачає критичне розуміння природничих, суспільствознавчих, гуманітарних і мистецьких наук; набуття особистістю знань, умінь, навичок і досвіду професійної діяльності; життєдіяльність у громаді та особисте життя; формування здатності демонструвати ключові вміння і навички на практиці [4, с. 20–21]. Відомий польський дидакт В. Оконь вважає, що зміст освіти має бути впорядкованим цілим, яке складається з елементів, що пов'язані між собою та з іншими основними складовими школи як цілого [2, с. 106].

В умовах постійних змін у житті суспільства, країни, нації ні в кого не викликає сумнівів потреба майже кардинально змінювати підходи до освіти в цілому, і до її змісту зокрема. З одного боку, важко відійти від минулого і сконцентруватися на майбутньому, з іншого – так само важко відкинути прийняті й укорінені норми радянського підходу до добору змісту освіти в загальноосвітній школі, який переконував, що людина має володіти значним обсягом знань. Чи потрібні будуть ті знання в подальшому житті, чи зроблять вони учня і майбутнього громадянина країни щасливішим – ніхто не замислювався.

Саме тому, наприклад, такий предмет як література має не лише знайомити із світовими і вітчизняними мистецькими шедеврами, а й, передусім, учити враховувати помилки і досягнення інших людей, вчити загальнолюдським цінностям. На уроках фізики, наприклад,

слід не просто вчити розв'язувати задачі, а переконувати учнів в необхідності «знати на зубок» основні фізичні закони (скажімо, закону Ньютона), які є важливими у процесі життєдіяльності. Треба пояснювати, як саме може людина застосувати здобуті знання з хімії й біології. Учні повинні усвідомлювати, що алгебра й геометрія є прикладними науками, які теж необхідні у подальшому житті. Коли знання навчальних предметів «олюднюються», набудуть необхідного сенсу, то і в учнів з'явиться бажання вчитися [1, с. 45].

Наразі, коли саме ці питання викликають багато суперечок, перед освітянами постає завдання переосмислення й переоцінки всього навчального матеріалу з погляду доречності, практичності, необхідності тощо. Зрозуміло, що вчителям-предметникам важко самотужки проаналізувати, який саме зміст освіти має лишитися, а який, за бажанням, учень може опанувати самостійно, а то й узагалі відмовитися від нього. Саме тому ми пропонуємо чотири основні принципи (критерії), які мають лягти в основу формуванню змісту шкільної освіти. Ми вважаємо, що доцільним є аналіз змісту освіти з позиції його відповідності хоча б одному з чотирьох критеріїв (в ідеалі двом-трьом). Якщо зміст не можна виправдати жодним з них, варто замислитися над тим, чи потрібен він узагалі для вивчення в рамках інваріантного компоненту.

Тож ми виокремили такі принципи-критерії: орієнтація змісту освіти на функціональне використання здобутих знань (профільне спрямування знань, їх практична значущість); здійснення добору змісту освіти з огляду на фундаментальний характер знання (можливість здобувати нові знання на основі засвоєних); сучасний характер знання має відповідати вимогам суспільства, відображати реалії сьогодення; орієнтація змісту освіти на формування особистісних цінностей і ціннісно-сміслових орієнтацій учня.

Розглянемо детальніше кожен з цих принципів.

Принципу орієнтації змісту освіти на функціональне використання здобутих знань легко дотримуватися, коли зважати на те, що знання мають носити профільне спрямування або мати практичну значущість для учня у майбутньому.

Учні чітко мають усвідомлювати особистісну значущість знань і важливість для їхньої майбутньої професійної діяльності. Це веде до необхідності збагачувати зміст навчання профільно-орієнтованим

цікавим матеріалом, показувати їх взаємозв'язок, формувати пізнавальний інтерес, сприяти адекватній самооцінці учнями своїх можливостей, прагненню до самовдосконалення, формувати відповідальне ставлення до майбутньої професійної діяльності, відповідальність за власні дії тощо. Тож стверджуємо, що профільне навчання спрямоване на формування цілісності особистості за розвитку життєвої, світоглядної, наукової, культурної і професійної компетентностей учнів, що сприятиме їхньому подальшому всебічному самовдосконаленню і самореалізації. Профільність навчання передбачає активізацію навчальної діяльності за збільшення інтелектуального напруження, інтенсивного опанування спеціальних знань, формування умінь і навичок відповідного напрямку, підвищення рівня самоорганізації, самостійності у навчальній діяльності і життєдіяльності.

Навчання має орієнтуватися не на пасивне розуміння і засвоєння змісту, а на активне його використання. Тобто, рівень сформованості системи знань слід визначати не лише через їх кількість і рівень засвоєння, а й через готовність використовувати ці знання в повсякденній і майбутній професійній діяльності. Саме в діяльності поняття застосовуються, узагальнюються, закріплюються, розвиваються, наповнюються змістом, що є обов'язковою умовою формування тих чи інших рис сучасної мобільної особистості глобалізованого інформаційно-інформатизаційного світу.

Саме з викладеного цього погляду треба подивитися на програми з усіх предметів і передбачити створення змісту сучасних навчальних підручників, основних засобів їх реалізації. Знання мають набувати спрямованості у майбутнє, активізувати процеси прогнозування майбутньої професійної діяльності тощо.

Принцип здійснення добору змісту освіти з огляду на фундаментальний характер знання. Тобто, фундаментальними знаннями, на нашу думку, можна вважати ті знання, без яких унеможлиблюється опанування нових знань, які є основою для подальшої освіти і самоосвіти учнів.

Сучасна шкільна освіта базується на обов'язковості вивчення конкретно визначеної кількості предметів, науково обґрунтованого обсягу їх змісту на різних ступенях навчання і на чітко визначеній оптимальній кількості понять і термінів на кожному рівні середньої

освіти, узгодженості і ясності щодо основних понять і термінів. Отже, основною умовою для всіх, без винятку, предметів, насамперед, є визначення певної мінімальної кількості (обсягу) таких знань, що будуть необхідними для підготовки учнів продовжувати здобувати освіту, для обрання професії тощо. Тут не можна говорити лише про опанування традиційними фундаментальними предметами. Йдеться про ґрунтовність, глибину засвоєння і структурованість знань, що веде до формування сучасного мислення, широкого світогляду і полікультурності.

Принцип сучасного характеру знання, що відповідає вимогам суспільства, адекватно відображає реалії сьогодення, легко впровадити, якщо конкретно усвідомити, а відповідно, й оцінювати весь матеріал з позиції «хто я є зараз» і «що мене хвилює зараз». Саме така відповідність вимогам суспільства й відображення існуючого стану речей має втілюватися у змісті всіх предметів. Тобто, йдеться про особистість-громадянина України, незалежної держави, який пишається своєю країною; про особистість – людину серед інших людей, людину у суспільстві; про особистість високоморальну, толерантну, полікультурну і т. ін. Цей принцип реалізується в навчанні через поєднання соціального, культурного, політичного життя народу. Тут немає місця застарілим знанням і псевдознанням, неактуальній і глибоко специфічній інформації, чужим поглядам.

Принцип орієнтації змісту освіти на формування особистісних цінностей і ціннісно-сміслових орієнтацій учня не потребує детального аналізу. Про нього написано і сказано достатньо. Головне завдання педагога в реалізації цього принципу – скеровувати процес формування емоцій, що активізують навчально-пізнавальну діяльність, і запобігати появі тих, які негативно позначаються на ній. Навчальний зміст має бути спрямовано на формування ціннісних (ціннісно-сміслових) орієнтацій особистості учня на засадах національних і загальнолюдських цінностей – пріоритету людського в людині.

Окрім того, передбачається розвиток учня як феномена, як суб'єкта предметно спрямованої діяльності (біологічної, психологічної, соціальної, культурної, екологічної тощо) через накопичення ним досвіду системного застосування сформованих на понятійному рівні за різними навчальними предметами універсальних

навчальних дій для розв'язання проблем у навчально-предметних практичних ситуаціях. Тут важливе значення мають такі чинники, як міжпредметність і метапредметність, що уможливають формування цілісної біопсихосоціокультурної особистості.

У процесі розробки і доборі змісту доцільно зацентувати увагу на важливості:

– у навчальних програмах системного розширення палітри умінь, що стосуються самостійного здобуття знань, добору необхідної інформації, її аналізування і систематизування, перетворення і застосування у нестандартних і швидкозмінних ситуаціях (за основу беруться багатофункціональні блоки універсальних навчальних дій – особистісний, загальнокультурний, загальнонавчальний, технологічний, комунікативний. Орієнтувальна основа дій формується на теоретичному рівні як узагальнений спосіб або принцип дії);

– підвищення вимог до рівня сформованості рефлексійної (рефлексійно-пізнавальної) діяльності учнів (збагатити зміст зразками суспільних, соціально-громадянських, особистісних норм поведінки, сформованих на прикладі змодельованих типових ситуацій і явищ реального життя. Підвищення усвідомленості цінності навчання в учнів розвиває їхні здібності, сприяє процесам самонавчання, саморозвитку і самореалізації, допомагає ефективно розв'язувати завдання диференціації й індивідуалізації навчання, забезпечує здоров'язбережувальний ефект);

– у навчальному матеріалі, у змісті предметів, слід забезпечити чіткий і прозорий перехід від «ізолюваного» вивчення учнями системи наукових понять до включення їх у контекст розв'язання навчальних завдань, що є значущими для ціннісної і ціннісно-сислової орієнтації в життєвих (навчальних, сімейних, соціальних, громадянських, екологічних, здоров'язбережувальних, комунікативних та ін.) ситуаціях і ситуаціях вибору стилю індивідуальної поведінки, у тому числі мовленнєвої. Зміст має сприяти розвитку національної самосвідомості, самоідентифікації, патріотичних почуттів, формувати толерантність і виховувати потребу бути сучасною конкурентоспроможною на ринку праці і полікультурною особистістю, свідомою того, що такі цінності, як «Я»

й інша людина, рідна країна і рідна мова, родина і соціум невіддільні, взаємозалежні й цілісні.

Сучасна шкільна освіта базується на обов'язковості вивчення конкретно визначеної кількості предметів, науково обґрунтованого обсягу їх змісту на різних ступенях навчання і на чітко визначеній оптимальній кількості понять і термінів на кожному рівні середньої освіти, узгодженості і ясності щодо основних понять і термінів. Отже, основною умовою для всіх, без винятку, предметів, насамперед, є визначення певної мінімальної кількості (обсягу) таких знань, що будуть необхідними для підготовки учнів продовжувати здобувати освіту, для обрання професії тощо. Тут не можна говорити лише про опанування традиційними фундаментальними предметами. Йдеться про ґрунтовність, глибину засвоєння і структурованість знань, що веде до формування сучасного мислення, широкого світогляду і полікультурності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васьківська Г. О. Метапредметний підхід до формування системи знань про людину як один із принципів сучасного підручникотворення. Проблеми сучасного підручника : зб. наук. Праць / [ред. кол.; наук. ред. – О. М. Топузов]. Київ : Пед. думка, 2012. – Вип. 12. С. 42–50.
2. Оконь В. Введение в общую дидактику. Москва : Высшая шк., 1990. 237 с.
3. Хуторской А. В. Современная дидактика : учеб. пособ. Москва: Высш. шк., 2007. 639 с.
4. Bloomer M. Curriculum Making in Post-16 Education. The Sosial Conditions of Studentship / Martin Bloomer. London : Routledge, 1997. 235 p.

Великжаніна Дар'я,
*аспірант кафедри педагогіки і педагогічної майстерності
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького, Україна*

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПІДЛІТКІВ У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

Формування життєвої компетентності підлітків є надактуальним напрямом соціально-педагогічної роботи у сучасній школі, орієнтованій на розвиток у підростаючого покоління здатностей